

KULTŪRA

MENAS ✨ LITERATŪRA ✨ MOKSLAS

Klausymosi galia

Retas iš mūsų moka klausytis kito. Tiesiog klausytis – nekalbu apie vienokio ar kitokio dialogo formavimąsi, tuo lab – minties ar idėjos pratęsimą ir rutuliojimą. Žmonės kalba patys sau, save įtikinėja, sau pasakoja, save vienaip ar kitaip pateikia ir stengiasi įtraukti į savo orbitą ir pašnekovą. Kartais pašnekovas netgi lieka sutraiškytas žodžių lavinos ir nebeturi nė menkiausios progos žodžio įterpti.

Vieno labdaringo pokylio metu mačiau poniją, kuri kalbėjo nesusičiaupdama, o kadangi tuo pat metu dar ir kažką kramsnojo, bekalbėdama purškė trupinius savo pašnেকেvei į veidą. Puikus pavyzdys – žodžiai kaip trupiniai, kurie iš kažkieno burnos lekia mums į veidą, o kadangi mes mandagūs ir tolerantiški, galime tai iškęsti.

Bet ar to reikia? Kam mes kalbame? Ar norime, kad būtume išgirsti, ar tai tiesiog mūsų kaip protingų būtybių požymis - artikuliuoti garsai, kurie kažką reiškia?.. Ką?.. Fiziologinių ir socialinių poreikių, visuomeninės veiklos, bendrabūvio įprasminimą? O gal – išprasminimą?.. Kiek beverti yra mūsų žodžiai?..

Užtat su ilgesiu galvoju apie kamaldulius ir kartūzus, dykumos tėvus ir motinas, kurie žinojo kiekvieno žodžio vertę ir bevertiškumą, užtat ir gyveno dykumose, atsiskyrę nuo tos plepalų, tauškalų, apkalbų ir nereikšmingų naujienų jūros, kurioje kasdien murkdomės mes.

Kaskart su ilgesiu imu į rankas puikią Michaelio Endės knygą vaikams „Momo“, pasakojančios apie mažą varganą mergaitę, kuri turėjo didžiulę Dievo dovaną – mokėjo klausytis. Ji nebuvo protin-ga, neturėjo ypatingų galių, tiesiog taip gerai mokėjo klausytis, kad žmonėms, kurie ateidavo pas ją išsakyti savo nuoskaudų ir pykčio, atsiverdavo akys, jie susitaikydavo, pamiršdavo problemas, imda-vo džiaugtis gyvenimu. Net priešas, ir tas negalėjo atsisipirti Momo – jinaį jo taip klausėsi, kad jis ne-norėdamas išplepėjo jai savo paslaptį.

Mes mėgstame monologus, mėgstame kalbėti arba apie save arba apie nieką – madas, orus, poli-tiką, paviršutiniškai ir sentimentaliai, pernelyg neįsipareigodami temai, apie kurią kalbame. Nes mums iš pašnekovo nereikia minties ir idėjos – užtenka to, kad jis tarsi nebyliai pritaria mums. Neduok Die-ve, jeigu blyksteltų kokia idėja – tai būtų katastrofa, nes idėjos dažniausiai veda į susikirtimus ir nuo-monių išsiskyrimą, o tai jau panašu vos ne į atvirą kovą. Mums neįprasta, kad pašnekovai, kurių prin-cipai, estetinis skonis ar politinės pažiūros skiriasi, tiesiog pasišnekėtų, suprasdami pašnেকেsį kaip idėjos vystymąsi.

Ypač to trūksta politinėje erdvėje, valdančiųjų sluoksniuose, kurie, deja, pasižymi ne tik itin žema politine kultūra, bet ir neapdovanoti ta dorybe, kuri būtina kiekvienam protingam žmogui – abejone. Jeigu pašnekovas yra taip įsitikinęs savo teisumu ir priemonių, kurias priima, siekdamas tikslo, ne-klystamumu, tada praktiškai beviltiška tikėtis pokalbio, kurio metu būtų vystoma ir plėtojama idė-ja. Jos vietą užima žinojimas *a priori*, ir kuo žmogus didesnis bukalgalvis, tuo jo *a priori* yra tvirtes-nis.

O juk taip paprasta idėją iškelti, ją išgirsti, ją suprasti. Reikia tik gerai klausytis.

Renata Šerelytė

Gintaro Jaronio nuotr.

ATEIS GYVŲJŲ

*mirties trukmė, gyvenimas tarp datų
apvylusi kančia, o žodis piktas
sėdėk ramus, tegu silpnasis šneka*

*namai ne čia, o tu ne Dievo liktas
tik paliktas, opaligė, reliktas
tos padermės, kuri apakus mato
pro ašarą, jinaį atstoja vyzdį
švelni tenai šešėlių karalystė*

*bet patekęs kruvina ranka
nutrempia naktį rytmečio vergijon
ir tenka vieną sykį tai išvysti
ko net ir aklas pamatyti bijo
trukmė įvyko, liko atranka*

Vladas Braziūnas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Klausymosi galia • **2-as psl. Jūratė Kuodytė.** Maldos už krikščionių vienybę savaitės šventimas – parodomasis renginys ar nuoširdi pastanga žengiant trokštamos vienybės link • **3-as psl. Audronė V. Škiudaitė.** Mariaus Katiliškio pėdsakais Lietuvoje (5). Rašytojo archyvas Pasvalyje • **4-as psl. Vida Mažrimienė. Pranas Domšaitis: lietuvis po Afrikos saule** • **5-as psl.** Didžiojo kunigaikščio Gedimino laiškas rodomas Vilniuje. Parengė **G. M. / Kazys Bradūnas.** Pokalbiai su Karalium • **6-as psl. Algis Vaškevičius.** Marijampolė pakvietė į Lietuvos kultūros sostinės metų renginius • **7-as psl. Renata Šerelytė.** Ir baisu, ir gražu, ir juokinga (Naujos knygos) • **8-as psl. Kultūros kronika**

Kitame numeryje: Ksavero Andrašiūno knyga „Gyvybės gambitas“ • Menininko Pauliaus Lantucho darbų paroda Kaune

Maldos už krikščionių vienybę savaitės šventimas – parodomasis renginys ar nuoširdi pastanga žengiant trokštamos vienybės link

Jūratė Kuodytė

Maldos už krikščionių vienybę savaitė pasaulyje švenčiama jau daugiau nei šimtą metų skirtingu laiku. Šiaurės pusrutulyje ji minima sausio 18-25 dienomis. Šią datą 1908 metais pasiūlė amerikietis kunigas tėvas Paulas Wattsonas, nes ji yra tarp dviejų svarbių krikščionims švenčių – Šv. Petro katedros ir Šv. Pauliaus atsivertimo. Ekumeninė bažnyčių Taryba ir Popiežiškoji krikščionių vienybės taryba 1968 metais patvirtino bendrų pamaldų tvarką: nustatoma bendra maldos už krikščionių vienybę savaitės tema, kasmet pavedant kurios nors šalies arba regiono krikščionims parengti bendrus tekstus ekumeninės savaitės šventimui. Šiemet juos rengė Karibų regiono krikščionys. Vilniuje ekumeninė maldų savaitė tradiciškai užbaigiama šv. Jono Krikštytojo ir šv. Jono apaštalo ir evangelisto bažnyčioje.

Ekumeninės pamaldos Biržų evangelikų reformatų bažnyčioje, skirtos Reformacijos 500 metų jubiliejui paminėti

Pamaldoms vadovavo naujai paskirtasis Vilniaus arkivyskupijos vyskupas pagalbininkas Darius Trijonis, kartu už krikščionių vienybę meldėsi Lietuvos evangelikų liuteronų vyskupas Mindaugas Sabutis ir kunigas Ričardas Dokšas, Ortodoksų Bažnyčios Lietuvoje kunigas Vladimiras Seliavko, Graikų apeigų katalikų kunigai: t. Vinkentij Pelykh OSBM ir t. Dominik Nalysnyk OSBM, Lietuvos Jungtinės Metodistų Bažnyčios kunigas Andrus Kask, Krikščionių bendruomenės „Tikėjimo Žodis“ vyresnysis pastorius Gabrielius Lukošius, Lietuvos naujosios apaštalų Bažnyčios vyskupas Artūras Strelčiūnas, kunigas Jonas Drevnickis, krašto vyresnysis Andrej Andrijanov, krašto evangelistas Darius Ezerskis, krašto evangelistas poilsyje Antanas Blynas, ir įvairių krikščionių demoninacijų tikintieji. Pamaldose dalyvavo Vilniaus kunigų seminarijos studentai kartu su rektoriumi kun. H. F. Fischeriu, giedojo Gailestingumo šventovės ansamblis.

Lietuvos naujosios apaštalų Bažnyčios vyskupas A. Strelčiūnas sako, kad esąs skeptikas tokiai nuomonei, nes Maldos už krikščionių vienybę savaitės metu jį labai nudžiugino jo bažnyčioje apsilankę 20 klierikų iš Vilniaus šv. Juozapo kunigų seminarijos kartu su rektoriumi kun. H. F. Fischeriu. „Apie tai informavau mūsų Bažnyčios apaštalą Vokietijoje ir jis prašė pasveikinti svečius palinkėjimu, kad mes kaip krikščionys, dvasininkai ir eiliniai tikintieji turėtume pirmiausia ieškoti panašumų ir jungiančių grandžių nei skirtumų. Tikiu, kad daugelis mūsų dvasininkų laikosi nuomonės, kad tokios bendros pamaldos nėra vien pliusukas ekumeninės savaitės proga ar koks parodomasis renginys. Jeigu nuoširdžiai visi krikščionys žengs tokiu keliu, mes daugelį kliūčių pašalinsime“, – kalbėjo vyskupas.

Paprašytas įvardyti tas kliūtis, jis pirmiausia paminėjo baimę kitoniškumo, stereotipus, kuriuos mes patys susikuriame arba nenorime iš kažkieno anksčiau sukurtų stereotipų išsilaisvinti. „Jeigu mes nepamesime tų tikrųjų krikščioniškų vertybių, visas kitas kliūtis – įsivaizduojamas, pačių susikurtas ar išmoktas iš stereotipų – nesunkiai įveiksime. Tačiau manau, kad pavyzdį einant vienybės keliu turėtų rodyti pirmiausia krikščioniškų bažnyčių dvasininkai ir ne vien tik kalbomis, bet ir darbais, o tai mes bandome daryti panašiuose susitikimuose kaip šis, švęsdami Maldos už krikščionių vienybę savaitę“, – pabrėžė netradicinės Lietuvos krikščionių bendruomenės – Naujosios apaštalų Bažnyčios vyskupas A. Strelčiūnas.

Liuteronų bendruomenės narys Kęstutis Pulokas nepriima skeptikų pareiškimų dėl krikščionių vienybės ateities: „Be abejo, matau tokio bendravimo prasmę, o skeptiškai nusiteikę dažniausiai būna tie, kurie tik vien ausimi yra kažką matę, kažką girdę, tačiau nedalyvauja ekumeniniuose renginiuose ar štai tokiose bendrose pamaldose, kurios vyksta Lietuvoje ir visame pasaulyje skirtingose bažnyčiose Maldos už krikščionių vienybę savaitės metu“.

Populiarių TV laidų vedėjas katalikas Rimas Šapauskas įsitikinęs, kad bendra įvairių krikščionių konfesijų malda yra svarbus dalykas: „Aš kasmet to-

kiose pamaldose sutinku pažįstamų žmonių iš skirtingų bendruomenių, kuriuos matau, sutinku ir šiaip gyvenime: žurnalistai, įvairių kultūros ir socialinių projektų bendražygiai, bičiuliai. Bendradarbiavimas tarp krikščionių bažnyčių vyksta, susitinkame tuose pačiuose renginiuose. Pavyzdžiui, Šiluvos atlaiduose gali pamatyti liuteronų kunigą, kuris atvyko kaip svečias pas katalikus į jiems svarbią šventę, panašiai ir katalikų kunigai, žinau, dalyvauja kitų bažnyčių organizuojamuose renginiuose ar šventėse. Mes jau užauginame bendrų vaisių. Gyvename tokiu laiku, kai krikščionys mūsų šalyje sutaria geriausiai turbūt per visą Lietuvos istoriją. Ir tuo galime tik džiaugtis“.

Tačiau ar mes pakankamai vieni kitus pažįstame ir vertiname, turint galvoje tendencijas pasaulyje, o ypač Europoje, kurioje krikščionys dažnai pralaimi dialoge su kitais tikėjimais, o bažnyčios net uždaromos? Yra įvairių žmonių ir skirtingų nuomonių ekumenizmo klausimais tarp pačių katalikų, o nesutarimai iškyla net kai kalbama apie liturgijos formas pačioje Katalikų bažnyčioje, tad ką jau kalbėti apie kitas demoninacijas. „Pavyzdžiui, neseniai skaičiau lefevrininkų tinklalapyje apie tai, kad galų gale visi turi ateiti į Kristaus tikrąją avidę, o tai reiškia, kad visi turi tapti tikrais katalikais, t.y. tokiais kaip ši lefevrininkų katalikų grupė. Na, bet aš pasakyčiau, kad patys ir turėtų rodyti tokį pavyzdį, kad visi panorėtų ateiti į tokią avidę, o ne užsidaryti savo teisume nuo viso pasaulio“.

Kita vertus, gal mažosios bendruomenės Lietuvoje, t. y. ne katalikai, jaučiasi ta tikrąja avide? „Skirtumai egzistuoja ir nereikia jų dirbtinai naikinti“, – teigia evangelikų liuteronų Bažnyčios narys K. Pulokas. „Juk jau dabar turime labai daug bendrumų: tas pats Tikėjimo išpažinimas, maldos, giesmės panašios, skaitome tą patį Šventąjį Raštą. Tai gi, turime daugiau priežasčių bendrauti, negu būti atskirtyje ir atsiriboję vieni nuo kitų“. O svarstydamos apie ateitį ir krikščionių vienybės galimybes, R. Šapauskas nusiteikęs optimistiškai ir mano, kad jau šiandien galime matyti apčiuopiamų vaisių: juk visos pagrindinės tradicinės krikščionių bažnyčios sutaria gyvybės ar šeimos instituto klausimais, kartu tariaisi, norėdamos priimti bendrą poziciją ar siūlymus derybose su valdžios institucijomis. „Esame vienoje dvasioje“, – sako žinomas žurnalistas, ir tai jau svarbus žingsnis norimos vienybės link.

Tad koks tas tikrasis tikėjimas ir kokia toji Bažnyčia, po kurios stogu ilgainiui susirinktų visi „paklydę“ krikščionys? Dar visai neseniai tiks klausimas buvo ištis aktualus ir kiekviena Bažnyčia turėjo į jį tokį patį atsakymą – mūsų. Agapės po ekumeninių pamaldų metu pakalbinta stačiatikė Natalija prisiminė, kad dar prieš porą metų galvojo, jog tas tikrasis tikėjimas gali

būti tik jos bažnyčioje ir išpažinti jį galima tik cerkveje, o katalikai ir visi kiti „iškreiptai suvokia Biblijos tiesas, yra pernelyg liberalūs ir gal net pavojingi, tad geriau net nesidomėti jų tikėjimu ir tradicijomis“. Tokios nuostatos pažįstamos ir evangelikams liuteronams, ir evangelikams reformatams, kurie, minėdami Reformacijos 500 metų jubiliejų, prisiminė ir buvusius stereotipus požiūryje į katalikus su „jų indulgencijomis ir kitomis paslaugomis bažnyčioje, apleidžiant pačią Bibliją ir jos pažinimą“. Gi katalikai net į diskusijas nesileido ir net kiek iš aukšto (bent taip atrodė ne katalikams) kaip didžiausia bendruomenė apskritai nesidomėjo „tais kitais“. Pasirodo, vieni apie kitus vis dar menkai žinome, tačiau tokie susitikimai maldoje, o ypač po jos rengiamoje agapėje, kai tikintieji laisvai gali pabendrauti, klausyti vieni kitų, smalsauti ir sulaukti atvirų pasakojimų, aiškinimų apie savąją bažnyčią ir tikėjimo tradicijas, tikrai padeda jei ne susidraugauti, tai bent pažinti iš arčiau kitoki, tačiau savą jau vien todėl, kad priklauso tai pačiai didžiajai avidei su tuo pačiu Ganytoju.

Galbūt neatsitiktinai, siekiant aktualumo, buvo parinkta ši ekumeninės savaitės tema iš Išėjimo knygos – „Tavo dešinė, Viešpatie, yra nuostabi jėga“ (Iš 15, 6). Savo pamoksle ekumeninių pamaldų metu vyskupas Darius Trijonis išryškino tris žingsnius, kuriuos svarbu žengti einant vienybės keliu. „Visų pirma, turime išmokti stebėti savo gyvenimo kasdienybę, tą istorinę tėkmę, kurioje mes dalyvaujame, susitinkame su kitais žmonėmis. Stebėti savo artimuosius, kaimynus, bendradarbius, žmones, kuriuos sutinkame savo gyvenimo kelyje, savo bendruomenėse. Būdami toje minioje, kuri spaudžia Jėzų iš visų pusių savo prašymais ir reikalavimais, pastebėti tuos, kurie jau patyrė nuostabų Jo veikimą. Jo dešinės jėgą ir pagalbą“, – kalbėjo susirinkusiems tikintiesiems vyskupas.

Jis ragino neskubėti toje kelionėje su Jėzumi, kvietė išgirsti kiekvieną Jo sakomą žodį, pastebėti kiekvieną Jo daromą ženklą, nes skubėdami galime pražiopsoti Dievo veikimo mums dovanojamus vaisius – malonę.

Nukelta į 3 psl.

Ekumeninės pamaldos Klaipėdos universitete, 2016 m.

Atkelta iš 2 psl.

Grėždamasis į Evangelijos tekstą apie Jėzaus išgydymo stebuklus vyskupas ragino prisiminti svarbią tiesą: „Jo malonės, kaip ir visos kitos dovanos, nėra skirtos vien tik paprastam mūsų pagijimui. Jos yra skirtos dalintis vieniems su kitais: išgyventu džiaugsmu, liudijimu bendruomenėje, tikėjimu. Tad Jėzus kviečia atsigręžti atgal ir pastebėti, kas jau yra įvykę nuostabaus mūsų gyvenime.”

Antras žingsnis – pastebėti tuos praeities momentus, kada patyrėme Dievo vedimą, ir trečias žingsnis – išmokti džiaugtis: stebėtis, šlovinti Tą, per kurį mes ar mūsų artimieji patyrėme Jo malonę. Padėka Dievui už gautąsias malones yra svarbus gestas, kaip ir kiti, kuriuos atliekame savo apėigose pamaldų metu. Dievas laukia iš mūsų atsako. Savo pamoksle vyskupas D. Trijonis perspėja, kad negalime būti pretenzingi ar per reiklūs Jėzui ir klausti, kodėl Jis ne visada mus pasima su savimi išgydymo kelionėn, kaip ir negalime visada reikalauti, jog Jis leistų mums suprasti ir pamatyti visus savo darbus. Kiekvienam yra skirta suprasti ir pamatyti tiek, kiek reikia.

„Viena aišku, jog savo kelionėje su Juo turime išmokti stebėti, pastebėti ir stebėtis, t. y. džiaugtis. Jo dešinė daro nuostabius darbus kiekvienoje bendruomenėje – ar būtume katalikai, ar ortodoksai, ar krikščionys evangelikai. Kiekvienas tikintis į Jėzų Kristų gali patirti Jo ypatingų malonių. Ir toje gyvenimo ir kartu išgydymo istorijoje Viešpats mus sujungia, mus suburia vienybėn. Nes tik Jis, o ne kas kitas, mus pakelia iš nevilties, iš priklausomybių, ligų, kitų negalių. Kaip nuostabu, kai savo bendruomenėse mes tai galime paliudyti, galime stebėtis ir džiaugtis. Dievo malonės dešinė nežino ribų: galbūt vienas žmogus atras Jėzų per vieną krikščionišką bendruomenę, kitas – per kitą. Svarbu mums patiems nebūti kliuvinii Dievo malonės veikimui kito žmogaus išganymo istorijoje. Mums svarbu išmokti džiaugtis, kad nutolęs žmogus atrado Gyvąjį Dievą savo gyvenime”, – kalbėjo vysk. D. Trijonis, primindamas popiežiaus Pranciškaus mintį apie bendrystę, kuri tampa padauginimu.

Tokio padauginimo tradiciją ir šiandien puikiai žino bei puoselėja duonos kepėjos, dalindamosios raugu. Bendrystėje svarbu yra dalintis ir dovanoti, tad vieną iš svarbių ekumeninės veiklos sričių vysk. D. Trijonis įvardijo bendrystė karitatyvinėje veikloje, „nes nei liga, nei vargas nepažįsta sienų. Tos negalios paliečia vienodai tiek katalikus, tiek kitus krikščionis. Todėl svarbu atrasti naujų formų ir būdų, pasilenkti prie tų skirtingų konfesijų žmonių, kurie jungiasi su kenčiančiu Kristumi: ar tai būtų ligoninės, ar įkalinimo įstaigos, ar labdaros valgyklos. Neužmirštant ir tų, kurie vienyjasi su Kristumi, jo Golgotos papėdėje, būdami savo namuose, vieniši ir apleisti. Padedant jiems ir kartu sau patiems suvokti tą svarbią tiesą, apie kurią šiandien katalikų antrasis skaitinys: „Šio laiko kentėjimai negali lygintis su būsima garbe, kuri mums bus apreikšta” (Rom 8, 19).

Ekumeninėse pamaldose buvo klausomasi Biblijos skaitinių, išpažintas Apaštalų tikėjimas, melstąsi „Tėve mūsų” malda, pasikeista ramybės ženklų. Skleidžiasi ir graži iniciatyva rinkti aukas Lietuvos Biblijos draugijai – ekumeninei organizacijai, kuri rūpinasi katalikiško ir ekumeninio Šventojo Rašto leidyba ir sklaida.

□

Mariaus Katiliškio pėdsakais Lietuvoje (5)

Rašytojo archyvas Pasvalyje

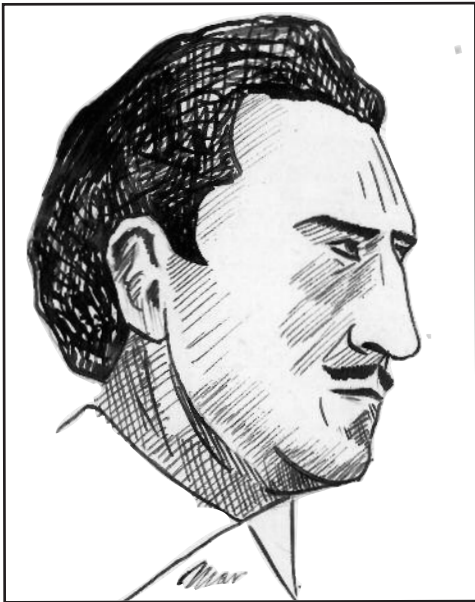
Tęsinys.

Pradžia 2018 m. sausio 6 d.
„Kultūroje”

Audronė V. Škiudaitė

1941 m. ankstyvą pavasarį į Pasvalio viešąją biblioteką bibliotekininko pareigoms buvo paskirtas 27-erių Albinas Vaitkus, jau spausdinęs „Trimite” ir „Naujojoje Romuvoje” ir parengęs pirmąjį eilėraščių rinkinį „Kviečiai tarp kūkalių”. Paskyrimu buvo patenkintas. Tai liudija jo paties laiško žodžiai, parašyti likus metams iki mirties: „Tvarčiausi, nes mėgau knygas ir mielus jų skaitytojus, gimnazijos ir pradžios mokyklos moksleivius. Bet buvo pusėtinai skaitytojų ir iš apylinkės kaimiečių, daugiausia moterėlių. Jos prašydavo, kad parinkčiau, ką skaityti, ir perskaičiusios džiaugdavosi, kad labai įdomias knygas parinkęs”. A. Vaitkus Pasvalyje sąžiningai vykdė bibliotekininko pareigas. Vokiečių okupacijos metais jo dėka Pasvalyje suklestėjo kultūra. Po pusės metų paskirtas bibliotekos vedėju, A. Vaitkus pradėjo organizuoti literatūros vakarus, kuriuos gausiai lankė moksleivija ir vietos inteligentai. Vakarėliuose savo kūrybą skaitė rašytojai Antanas Biliūnas, Jurgis Jankus, poetas Bernardas Brazdžionis, pats bibliotekos vedėjas ir kt. Puikų muzikinį foną sukurdamo Mykolas Karka, solistė Juodviršienė ir Belarazienė. Nors jokio universiteto nebaigęs, bet daug skaitantis bibliotekos vedėjas gerai išmanė to meto politiką, gebėjo diskutuoti apie tuometinę Lietuvos būklę, komentuoti karo įvykius, prognozuoti tėvynės ateitį. Bibliotekoje buvo kuriami tėvynės gynimo planai. Be to, daug rašė: naujos novelės būdavo spausdinamos „Naujosiose Biržų žiniose” ir Juozo Keliuočio redaguojamame „Kūrybos” žurnale. 1943 m. „Naujosiose Biržų žiniose” novelę „Atvykimas į mišką” jis pirmą kartą pasirašė A. M. Katiliškio vardu. Dalyvavo 1941 m. birželio sukilime... – apie tai 2008 m. „XXI amžiaus” laikraštyje nr. 4 rašė buvusi pasvalietė A. Kačerauskienė.

Na, o plačiau apie 1941-uosius galime pasakoti jau remdamiesi M. Katiliškio rankraštiniu archyvu (F49), esančiu Pasvalio viešojoje M. Katiliškio bibliotekoje. Archyvas sulasiotas pačių bibliotekininkų, daugiausiai – be laiko mirusios buvusios vedėjos Vitalijos Kazilionytės. Archyve – keliolika aplankų, kuriuose nemažai originalios medžiagos, gautos iš rašytojo žmonos Zinos Katiliškienės – poetės Liūnės Sutemos, jo bičiulių, giminių Lie-

Mariaus Katiliškio autoportretas.

tuvoje. Medžiagos, kurią saugo rašytojo brolio Benedikto sūnaus Vytauto Vaitkaus šeima, kopijos. Didelė nuotraukų kolekcija: yra originalių rašytojo Mariaus Katiliškio portretų, unikali nuotrauka su bendražygiais, Sedos kautynių dalyviais 1944 m. Žemaitijoje, Lemonte su artimaisiais ir bičiuliais, bet didžiausia dalis – tai gausių renginių, organizuojamų Pasvalio viešojoje bibliotekoje, akimirkos.

Bet grįžkime prie A. Kačerauskienės sakinio apie 1941-uosius ir laikime jį archyve F49 esančiu prof. Vytauto Kavolio užfiksuotu Mariaus Katiliškio liudijimu (kopija) apie 1941 m. sukilimą Pasvalyje. ...Sukilimas buvęs spontaniškas, Albinas Vaitkus buvęs sukilėlių štabo adjutantas ir apsaugojęs 200 žydų. Vokiečiai užėjo po savaitės. Ryšio su Kaunu neturėjo.

Būrio vadas leitenantas Stasiūnas, žmogus be iniciatyvos, tik kad aukščiausias laipsniu. Sukilimo akstinas: išgirdo per radio, kad Vyriausybė paskelbta. Pradėjo ieškoti ginklų. Susirinko kooperatyvo sandėly. Pirmą problema – nuplėšti sovietų vėliavą ir iškelti Lietuvos. Nuginklavo gaisrininkus, kurie priklausė NKVD. Vėliau prisidėjo daugiau žmonių. Pirmieji buvo: bibliotekos vedėjas, leitenantas, studentai, tarnautojai, visi – 25–30 metų, ūkininkai įsijungė vėliau. Aktyvių – 40–50 vyrų, vėliau – daugiau.

Iš prisiminimų apie rašytoją

Pasvalyje vyko ir tebevyksta daug renginių, skirtų M. Katiliškiui prisiminti. Juose, kol buvo gyvas, noriai dalyvaudavo ir rašytojo brolio Benedikto sūnus žurnalistas Vytautas Vaitkus, kuris kiekvieno renginio proga paruošdavo pluoštelį prisiminimų. Bibliotekos archyve F49 šie tekstai yra saugomi. Viena jų rašoma: „Seneliui (rašytojo tėvui. Red.) pypkė iš dantų neišskrisdavo. Nors buvo rūstokas, bet su vaikais mokėjo bendrauti. Mėslą veždavo medinašiais ratais. Albinas – Albelis atvažiuodavo į mėslavežį Gruzdžiuos, pas brolių Benediktą talkon. Stiprus, versdavo dideliais volais, seserys pykdavo, sunku būdavo iškratyti. ...Albinas su Elze (pirmąja žmona. Red.) dviračiais iš Pasvalio užsukdavo. ...Trauktis ruošėsi ir Benediktas, bet su 10 šeimos narių kur tu išbėgsi. Išrinkė arklių. Tai jam kainavo lagerius Vorkutoje, o vyriausiam broliui Vladui ir mirė juose. Po 5 m. grįžęs mirė 66-erius turėdamas 1961 m. Albinas atrasė, kad ir pats norėtų, kad jo akis užpildytų Švėtės pakrantės smėlis. ...Ant aukšto (rašytojo tėviškėje. Red.) būdamas gimnazistas spalio mėn. radau 3 sąsiuvinius Albino pirmųjų eilėraščių (2004 m. eilėraščiai, rašyti 1931–1933 m., kraštiečių iniciatyva surinkti į knygelę „Mano žodžiai” ir išleisti Šiaulių leidykloje „Saulės delta”. Red.).

Nukelta į 8 psl.

Unikalus liudijimas: Albinas Vaitkus – būsimasis rašytojas Marius Katiliškis (antroje eilėje pirmas iš kairės) tarp Tėvynės apsaugos rinktinės kovotojų, kurie 1944 m. rudenį susigrūmė su Raudonąja armija prie Sedos.

Pasvalio Mariaus Katiliškio viešosios bibliotekos Rankraštyno fondo (F49) nuotraukos

PRANAS DOMŠAITIS: LIETUVIS PO AFRIKOS SAULE

Pranas Domšaitis. *Čigonas ir vaikas*

Vida Mažrimienė

Teisus buvo Viktoras Vizgirda, sakydamas, jog lietuvių dailės istorijoje, kur minimos M. K. Čiurlionio, Adomo Varno, Petro Kalpoko ir kitų pavardės, nepelnytai pamirštas iš Mažosios Lietuvos kilęs dailininkas Pranas Domšaitis. Telesforas Valius apgailestavo, jog apie Domšaitį (1880–1965) mažai buvo kalbama Kauno meno mokykloje, tuo tarpu dailininkas lankėsi Kaune, bendravo su Vladu Eidukevičiumi, jo vardas buvo gerai žinomas Vokietijos, Rusijos, Šveicarijos, Italijos, Afrikos moderniojo meno pasauliui. Beje, pastarasis žemynas jam tapo antraisiais namais, kūrybos viršukalnių oaze. Dailininkui mirus, palikimo neleido išblaškyti Adelheidės Domšaitienės rūpestis bei JAV Lietuvių dailės fondas, įsigijęs iš dailininko našlės per 800 kūrinių (vėliau jie persiūsti į Lietuvą), surengęs parodas Čikagos M. K. Čiurlionio ir Lietuvių dailiojo meno galerijose. Užatlantės lietuvių pastangos ir pasišventimas aprašytas Fondo pirmininkės Marijos Remienės straipsnyje „Drauge“, 2016, bal. 1, pasitinkant K. Jakubavičienės albumą apie Domšaitį. Pasikeitusią situaciją šiandien rodo gausūs P. Domšaičio kūrinių rinkiniai Lietuvos muziejuose ir privačiuose rinkiniuose, Klaipėdoje įkurta Prano Domšaičio galerija, Lietuvoje išleistos dvi monografijos. Artėjant Lietuvos nepriklausomybės šimtmečiui, Domšaičio asmenybė tampa dar labiau imponuojanti. Nuolat būdamas kelyje, jis 1920 m. išsiėmė Kaune Lietuvos Respublikos pasą, pokario Vokietijoje ir Austrijoje kartu su lietuvių emigrantais reprezentavo lietuvių kūrybą parodose, o Afrikoje savo kūrinius ėmė pasirašinėti „Domšaitis“. Šio autoriaus parodų trajektorija Vilniaus, Kauno ir kituose Lietuvos miestuose ne tik neblėsta, bet dar labiau aktyvėja. Galimybė patirti menininko kūrybos klodus ir pasaulėjautos įtaigumą atsispindi A. Žmuidzinavičiaus muziejuje Kaune atidarytoje parodoje „Pranas Domšaitis. Pastelės“.

Pranas Domšaitis. *Bėgimas į Egiptą*

Mūsų tautiečio biografiją per smelkia Eduardo Muncho, Lo-viso Corintho, Emilio Noldės, Marco Chagallo, Maxo Liebermanno ir kitų pavardės. Su vienais jų susitikta parodose, susidurta istorinių lūžių metais, su kitais – dailininkų organizacijose ir draugijose. Apie Domšaitį rašė ne tik garsūs parodų recenzentai, jis pateko į Thieme – Beckerio *Kunstlerlexicon'o*, *Dictionary of Art* (New York, 1996), *Art and Artists of South Africa* (1981) enciklopedijų puslapius. Regis, niekam iš lietuvių menininkų neteko tiek kartų kraustytis, patirti pabėgėlio dalį, gal todėl išgyvenimų kupina Domšaičio kūryba – tokia aktuali šių dienų pasauliui. Gimęs valstietiškoje agrarinėje šeimoje, tėvo lenkiamas prie ūkio darbų, tik motinos užtartas galėjo atsiduoti savo pomėgiams. Bandymas studijuoti dailę aukštojoje mokykloje baigėsi nesėkme, kaip „nepakankamų gabumų“, tačiau tarpininkaujant žymiam dailininkui, Pranas Domšaitis tapo Karaliaučiaus dailės akademijos studentu. Panašios aplinkybės galėjo užgniaužti ir Australijoje gyvenusio dailininko Adolfo Vaičaičio pašaukimą. Tėvai jį norėję matyti kunigu, todėl šiam, pasiryžusiam mokytis Kauno meno mokykloje, niekuo nepadėjo. Pusbadžiu gyvenusį, nusilpusį studentą teko jo mokslo draugui Juozui Kėdainiui nešėti į gelžkelio stotį, lydėti pas kaime gyvenančią seserį, kuri šiaip ne taip vargšą atgavo.

Domšaičio vaikystė prabėgo Kruopynų kaime Rytų Prūsijoje, todėl tėvas Carlas Ludwigas, bei broliai Ernstas, Otto, Fritz as Carlas Ludwigas bei jis pats turėjo Domscheitų pavardę. Pirmieji mokytojai – Ludwigas Dettmennas, kadaise rekomendacinį laišką parašęs M. Liebermannas, L. Corintho pamokos Berlyne kreipė jaunuolį vokiškojo meno linkme. Turės praeiti daug laiko, kol tapytojas atras tikrąjį pašaukimo kelią. Jis prisijungia prie Mažųjų Kuršių dailininkų grupės, lankosi Nidos dailininkų kolonijoje, gerisi rūpintojėliais Žemaitijoje, o vėliau – Paryžiaus, Londono,

Amsterdamo, Florencijos muziejų šedvrais. Susitikimas su Edvardu Munchu – dar vienas postūmis kūrybai. Jis rengia personalines parodas Berlyne

jon, susitikus tautiečius. Stengdamiesi įtvirtinti tautiškąją mentalitetą, iševiai spausdina dailės albumus, parodų katalogus, apipavidalina kultūrinius renginius, atnaujina koplyčias. Austrijoje 1945 m. išspausdinamas T. Valiaus 10 medžio raizinių leidinys su Vienos akademijos profesoriaus Alberto Betcholdo įžanga, 1948 m. savo lėšomis A. Vaičaitis šimto egzempliorių tiražu išleidžia bibliofilinį aplanką „7 litografijos“ su menotyrininko A. Rannito tekstu. Egzilio išgyvenimus reprezentuoja „40 medžio raizinių (su P. Augiaus, V. Petravičiaus, Vaclovo Rato, Telesforo Valiaus grafika), P. Augiaus iliustruota S. Bačinskaitės „Žalčio pasaka“ (1947) ir kiti. Lietuvių parodos Freiburge, Baden-Badene, Tiubingene, Augsburge, Brengence paskatina į tautiečių būrį įsiliėti ir Domšaitį. Užsimezga draugystė su Pauliumi Augiumi, Telesforu Valiumi, diplomatu ir tapytoju Kaziu Žvironu, dideliu jo kūrybos gerbėju. Tikėtina, tuo metu galėjo susipažinti ir su Aleksiu Rannitu, pastarasis buvo vedęs operos dainininkę Gražiną Matulaitytę, o dviejų solisčių interesai galėjo suvesti draugėn ir jų šeimas. Adelheidė koncertuoja ne tik Vokietijos ir Austrijos scenose, bet ir kaimelių, prigludusių Domšaičius, aplinkoje. Tenykščiams gyventojams Adelheidė dainuodavo tiesiog pro savo namelio langus, o Pranas Domšaitis eskizuo-davo. Kambariai buvo kimšte prikimšti piešinių, nebaigtų drobių, kurias užbaigti pri-reikdavo kartais net kelerių metų.

Po Antrojo pasaulinio karo Domšaitienei gavus kvietimą dėstyti vokalą Keiptauno universiteto muzikos katedroje, šeimos gyvenimas radikalai pasikeičia. Tolimojo žemyno aplinka, žmonos koncertinės gastrolės po Pietų Afrikos miestus (Domšaitis vykdavo kartu) išgrynina tapytojo pojūčius, naujais išraiškų virazais užlieja kompozicijas. Pildosi dailininko vaikystės svajonė iš arti pamatyti Gerosios Vilties ragą, Stalo kalną, pažinti krašto istoriją. XX a. pradžioje Pietų Afrikoje gyveno apie 400 lietuvių, daugiausia

Pranas Domšaitis su žmona Adelheide

ir Breslau, Karaliaučiuje, Miunchene, Baden Badene, Miunchene ir kitur; tampa Vokiečių dailininkų sąjungos ir Berlyno *Secession'o* nariu, driekiasi kelionių maršrutai Balkanuose, Turkijoje, Italijoje, Prancūzijoje, Šveicarijoje.

Paustininkų bažnyčioje 1928 m. susituokia su operos dainininke Adelheide Armhold (1901–1992), šią sąjungą vainikavo gili sielų bendrystė, įkvėpusi sutuoktinius iškiliai veiklai ir tolimojoje Afrikoje. Tačiau kol Domšaitis Afrikoje galės savo paletę praturtinti nauja spalvų gama, Europoje jam teks išgyventi ne vieną dramatišką įvykį. Dailininko neaplenkia drastiškos vokiečių nacionalsocialistų invazijos prieš modernųjį meną, jo paveikslai išmetami iš Berlyno Nacionalinės galerijos, Štetino miesto muziejaus, paveikslas „Pagarbinimas“ pakabinamas Hamburgų parodoje „Išsigimęs menas“. Nuoskaudos blėsta pasitraukus į Bavariją, vėliau Austri-

Atkelta iš 4 psl.

Keiptaune, Johannesburge, Pretorijoje, Port Elizabeth. Keletą metų Johannesburge veikė Pietų Afrikos lietuvių draugija, 1929-1932 m. Keiptaune darbavosi vertėjas ir diplomatas Karolis Račkauskas–Vairas. Juodojo žemyno saulėlydžius teko matyti dailininkui Eugene Delacroix, estų grafikui Eduardui Wiiraltui, diplomatui, rašytojui Jurgiui Savickiui, profesoriui Kaziui Pakštui. Lietuviškai pasirašytą Prano Domšaičio drobę viename Keiptauno muziejų aptinka rašytojas, eseistas Tomas Venclova, aprašęs išpūdžius knygoje „Ligi Lietuvos 10000 kilometrų“. Pietų Afrika, Keiptaunas, o ypač jo priemiesčiai Karoo ir Transkei su nepaprasto grožio kalvotomis erdvėmis, toliuose nugrimztančių horizontu Domšaičiui tapo įkvėpimo versme. Kaip Gauquinas, atsidūręs Taičio saloje, Domšaitis Afrikoje tapo juodaodos moteris su vaikais, klajūnus čigonus, smėlynų apsuptyje plušančius tenyškščius žmones, fiksuoja egzotišką peizažą su balto molio namukais, stichiškai gamtos suformuotais kalnagūbriais.

Ši mistinė vaizdų jūra skleidžiasi A. Žmuidzinavičiaus muziejuje surengtoje pastelių parodoje „Pranas Domšaitis. Pastelės“ iš privačių rinkinių. Nors Domšaitį labiausiai pažįstame kaip aliejinės tapybos meistrą, jis tapė akvareles, raizė grafiką, sukaupe lietuvių liaudies raizinių, audinių kolekciją, išsiuvinėjo ne vieną kompoziciją. Pastelė buvo nesvetima Renoirui, Degas, Toulouse-Lotrecui, Čiurlioniui, o Domšaitį ji traukė jautriais spalviniais pustoniais, vibruojančiais šešėliais, atskartojančiais Afrikos gamtoje. Transcendentinėse išvalgose, ypač biblinėse kompozicijose („Karalių pagarbinimas“ ir kt.) galima pajusti viduramžių vitražų nuotaikas, o buitinio žanro ir portretinėse („Buivolų traukiamas vežimas“, „Laivai“, „Čigonai“ ir kt.) – tenyškščio krašto pulsą. Domšaičio požiūris charakteringai skleidžiasi jo „Bėgimo į Egiptą“ leitmotyvuose, kai keliu žingsniuojantis karavanas labiau primena tėvynės netekusio klajoklio dalį, nei konkrečią religinę sceną. Asketiškai išgrynintuose figūrų siluetauose, juoduose kontūruose ryškėja George’s Rouault įtaka, o kartu su aukštu vakarėjančiu dangum ir ūkanose skendinčiu mėnulio skridiniu ataidi M. Chagallo žingsniai.

Tačiau Domšaitis savo darbuose meistriškai suvienija autentiškas juodojo žemyno nuotaikas ir lyriškąjį lietuviškojo tautinio meno pradą, nuspalvindamas vaizdus tik jam būdingomis modernistinėmis struktūromis. Domšaičio tapyba reprezentuoja 1963 m. Pietų Afrikos dailę San Paulo bienalėje Brazilijoje, laimi aukštą apdovanojimą Pietų Afrikos dailės parodoje „Artists of Fame and Promise“, po dailininko mirties Keiptaune išleidžiama monografija. Daug pastangų, propaguodama vyro kūrybinį palikimą, įdėda į Havajus persikėlus Adelheidė Domšaitienė, vėliau ištekėjusi už K. Žvirono, talkina Honolulū gyvenusi vitražistė Bronė Jameikienė. Kokiose užsienio šalyse bebūtų Domšaičio kūrinių, labiausiai džiugina faktas, kad didžioji jų dalis pasiekė Lietuvą. Gili pagarba Domšaičio artimiesiems, Amerikos lietuviams, Domšaičio kūrinių įsigijimo ir pergabenimo į tėvynę organizatoriams, aukotojams, saugotojams. Talentingojo tautiečio kultūrinio palikimo medis jau vešliai bujoja Lietuvoje. □

Didžiojo kunigaikščio Gedimino laiškas rodomas Vilniuje

Vytautas Kašuba. Gedimino medaliono eskizas. 1970, Lietuvos dailės muziejus

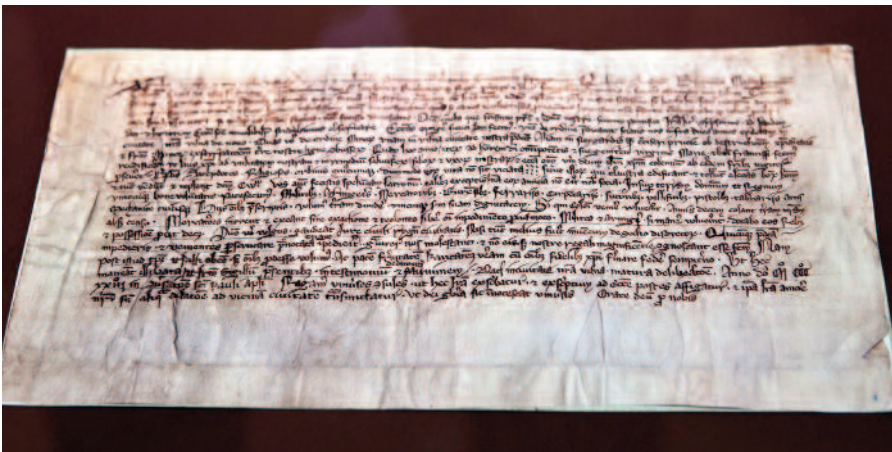

Petras Rimša. Gediminas – Lietuvos didysis kunigaikštis. 1923, Lietuvos dailės muziejus

2018 m. sausio 24–25 dienomis į Vilniaus paveikslų galerijoje vykusius Vilniaus 695 gimtadienio renginius pakvietė Lietuvos dailės muziejus ir Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba. Parodoje, pavadintoje „Lietuvos valdovo žodis pasauliui: atveriamė mūsų žemę ir valdas kiekvienam geros valios žmogui“, rodomas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 1325 d. sausio 25 d. laiškas. Jame krikščionys pirkliai, kariai, amatininkai, žemdirbiai, dvasininkai iš viso pasaulio, ypač iš Liubeko, Brėmeno, Magdeburgo, Kelno, kviečiami atvykti ir apsigyventi Lietuvoje. Čia pirmą kartą paminėtas Vilnius. Lotynų kalba rašytą laišką parodai paskolino Latvijos valstybinis istorijos archyvas.

Per parodos atidarymą sausio 25 d. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos direktorius dr. Sigitas Narbutas perskaitė laišką lotynų kalba, o jo vertimą lietuviškai – Lietuvos Respublikos kultūros ministrė Liana Ruokytė-Jonsson ir Vilniaus miesto meras Remigijus Šimašius. Parodos atidarymą palydėjo pučiamųjų orkestro „Trimitas“ trimitininkų grupės atlikta muzika. Po atidarymo vyko valdovo laiškų ir tekstų apie Vilniaus miesto įkūrimą skaitymai (Kazio Bradūno, Juditos Vaičiūnaitės, Justino Marcinkevičiaus poezija).

Dieną prieš parodos atidarymą, sausio 24 d., vyko kultūros istorikų pokalbis „Ką mums kalba karalius Gediminas“ prie galerijoje eksponuojamo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 1323 m. sausio 25 d. laiško. Jame dalyvavo prof. Eugenija Ulčinaitė, prof. Viktorija Daujotytė, dr. Stephen Christopher Rowell, prof. Alvydas Nikžentaitis, dr. Mindaugas Nefas, dr. Aurimas Švedas. Pokalbį vedė dr. Darius Kuolys. Pokalbio dalyviai priminė, kad Gediminas ieškojo būdų užsitikrinti tiek Rytų, tiek Vakarų bažnyčios palaikymą ir mėgino

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 1323 m. sausio 25 d. laiškas.

Tomo Kapočiaus nuotr.

kurti savo šalies politiką bei ekonomiką. Jis buvo pirmasis LDK valdovas, kuris suvokė, kad Lietuvai būtina krikštytis. Kaip sakė A. Nikžentaitis, „katalikų tikėjimą, be Gedimino, bandė priimti ir kiti Lietuvos dieji kunigaikščiai: Mindaugas, Vytenis, Kęstutis. Tačiau tai juos daryti vertė išorinės aplinkybės arba kovos su vokiečių ordinu taktika. Gediminui Lietuvos krikštas buvo svarbiausias gyvenimo tikslas, galima sakyti – kertinis jo politinės programos akmuo. Jis gerai suprato, kad krikštas pašalins

nuolatinį Vokiečių ordino puolimų pavojų ir tik po jo pagerės krašto ekonominė, politinė bei kultūrinė raida“. Gediminas pasižymėjo ne tiek karine, kiek diplomatine veikla. Jis – vienas iš žymiausių vidurinių amžių Lietuvos diplomatų. Gediminas pirmasis iš Lietuvos valdovų ėmėsi kontrpropagandinių priemonių prieš vokiečių riterių puolimą. Jis popiežiui teigė, kad riteriai siekia ne Lietuvos krikšto, bet stengiasi ją užgrobti.

Nukelta į 8 psl.

Kazys Bradūnas

Pokalbiai su Karalium Vienuoliktasis pokalbis

Didžiai prakilniam tėvui viešpačiui Jonui,
Romos sosto aukščiausiajam kunigui, šiuo laišku
pareiškiamo, jog mūsų pirmtakas karalius Mindaugas
su visa savo karalyste buvo atsivertęs į Kristaus
tikėjimą, bet dėl brolių iš teutonų namo magistro
daromų žiaurių nuodų ir nesuskaičiuojamų išdavysčių
jie visi nuo to tikėjimo atkritę... Taip pat mūsų pirmtakas
karalius Vytenis buvo pasiuntęs savo laišką legatui
Pranciškui ir arkivyskupui Fridrichui, prašydamas,
kad jie atsiųstų jam du brolius iš pranciškonų ordino,
drauge paskirdamas jiems vietą ir jau pastatytą
bažnyčią. Apie tai sužinoję, Prūsijos iš teutonų namo
broliai pasiuntė aplinkiniais keliais savo kariuomenę ir
minėtą bažnyčią sudegino.
Iš Gedimino laiško popiežiui Jonui XXII 1322 m.

Po mindauginės katedros užpildais pamatais
Medinė ažuolo monstrancija supuvo.
Atbrides kūrgrindos akmenimis kietais,
Dar ieškau Geltonam gintarui
Sidabro smilkytuvo.
Bet jokių lobių –
Tušti delnai,
Vien krikšto drobių
Pelenai.
Ant mindauginės katedros užpiltų pamatų
Auga žolė, auga nauja karta.
Ji nuodyta, nušauta, pakarta,
Bet auga,
Kaip debesys, kaip vėjas liepsnose,
Kaip ažuolynas kaimo kapuose.
Ir bolševikmečiu muziejų pasislėpę,
Rūpintojėliai
Kančiai sugrįžta į laukus.
Medinių varpinių palėpėjų
Varpų skambėjimas kraupus.
Ties mindauginės katedros užpildais pamatais
Sustojai
Paskutiniu žingsniu –
Aš jau po kojom
Raudoną kilimą tiesiu.
Išniekintoj šventovėj tavęs laukia
Vorkutos požemių misionierius,
Vladimiro kalėjime nudobtas vyskupas
Ir Pennsylvanijos kalnyne užkastas
Ir pamirštas,
Tavo kalba kalbėjęs
Kunigas.

Marijampolė pakvietė į Lietuvos kultūros sostinės metų renginius

Atidarymo renginiai sužavėjo miestiečius ir svečius.

A. Vaškevičiaus nuotr.

Algis Vaškevičius

Sausio 20 dieną Marijampolėje, kuri yra paskelbta šių metų Lietuvos kultūros sostine, prasidėjo visus metus trukšiantys renginiai. Šio titulo suteiktuvėms miesto širdyje, Jono Basanavičiaus aikštėje gausiai susirinkusiems miestiečiams ir miesto svečiams buvo pristatyta istorinę praeitį ir dabartį jungianti programa.

Snieguotą žiemos dieną visų pasveikinti atvyko istorinės asmenybės – Marijampolės miesto įkūrėja grafienė Pranciška Ščiukaitė-Butlerienė, taip pat Jonas Basanavičius, Jonas Jablonskis ir Vincas Kudirka, Julija Žemaitė ir Prezidentas Kazys Grinius su žmona Joana – visų šių asmenų gyvenimas ir veikla glaudžiai susiję su Sūduvos krašto sostine. Įspūdinga 3D vaizdo projekcija, kuri parodyta ant Kultūros centro pastato, papasakojo Marijampolės miesto kūrimosi istoriją, o paslaptį smilgininkai su šviečiančiomis smilgomis, atkeliavę iš uostamiesčio, pernai metų kultūros sostinės Klaipėdos, atnešė geruosius linkėjimus.

Išskirtinę muzikinę žinią ir skambesį skleidė specialiai Lietuvos kultūros sostinei sukurta šaukinys, o muzikinę kompoziciją, kuri skambesio garsais atliepė kultūros sostinės metų simbolį Varpą, sukūrė marijampolietis, žinomas elektroninės muzikos kūrėjas, garso menininkas Gintas K. (Gintas Kraptavičius). Renginį, kurį režisavo kraštiečiai režisierius Vytenis Pauliukaitis vainikavo išskirtiniai, bendroje kompozicijoje su menine programa susijungę ir iškilmingai Kultūros sostinę atidarę fejerverkai.

Pasitikdama šį Marijampolės kaip 2018 metų Lietuvos kultūros sostinės atidarymo renginį merė Irena Lunskenė sakė, kad kultūros metų programa „Laikas keičiasi ir keičia“ atspindės kintantį laiką, kuris sujungia dabartį ir ateitį ir suvienija istorinei atminčiai, prisistatys miestą kaip buvusį istorinių asmenybių bei valstybingumo lopšį, nes Kultūros sostinės titulą Marijampolė gavo išskirtiniais – Valstybės atkūrimo šimtmečio metais. Modernios muzikos ir naujų meno medijų susijungimas atidarymo programoje atspindėjo augantį ir kuriantį miestą, atiduodant duoklę neatskleistai miesto istorijai, kultūros paveldui, tai pateikiant moderniomis ir iki šiol mieste dar nematytomis

technologijomis.

Marijampolės – Lietuvos kultūros sostinės simboliu pasirinktas Varpo įvaizdis. Programos rengėjai primena lotynišką posakį „Vivos voco, festa decoro, fulgura frango, mortuos planco“, kuriuo nusakoma sakralinių varpų paskirtis – „Sukviesti tikinčiuosius, papuošti šventes, išsklaidyti audras ir palydėti mirusiuosius“.

Varpas, kaip tautos žadintojas, budintojas visiškai atitinka Sūduvos krašto aušrininkų ir varpininkų veiklą. Vien garsiąją Marijampolės Rygiškių Jono gimnaziją baigę didesnė dalis labiausiai žinomų, nusipelnusių mūsų tautinio judėjimo veikėjų. Mokyklas baigę Sūduvos ūkininkų vaikai, pasitelkę bendraminčius iš visos Lietuvos, XIX a. antroje pusėje sugebėjo išplėtoti mūsų tautinį sąjūdį. Būtent jų iniciatyva atsirado lietuviška periodinė spauda, kuri carizmo priespaudos, lietuviško raidyno draudimo sąlygomis buvo leidžiama greta esančioje Prūsijoje, slapta gabenama ir platinama visoje Lietuvoje. Labiau išsilavinusiems sūduviams čia teko pagrindinis vaidmuo: jie sudarė „Aušros“ ir „Varpo“ bendradarbių, rėmėjų, vėliau pavadintų aušrininkais ir varpininkais, branduolį.

Jubiliejiniais visai Lietuvai metais Marijampolėje bus pristatytos penkios programos, vienijančios muzikos, meno ir literatūros, media projektus, kurios įtrauks miestiečius, jaunimą, žymius kraštiečius į inovatyvią veiklą, pristatančią Marijampolės, kaip istorinio Lietuvos švietimo ir kultūros centro, vaidmenį tautinio atgimimo ir valstybingumo procese ir įrodys, jog laikas gali tapti miesto istoriją ir ateities vizijas jungiančiu elementu.

Renginių atidarymo išvakarėse jų pristatymas buvo surengtas ir Vilniuje, Lietuvos kultūros ministerijoje.

„Marijampolė ir Sūduvos kraštas yra mūsų tautos lopšys, kuriame kilo įvairūs judėjimai, prisidėję prie Lietuvos valstybės atkūrimo. Simboliška, kad 2018 m. būtent Marijampolė, turtinga savo istorinėmis asmenybėmis, bus Lietuvos kultūros sostinė“, – kalbėjo kultūros ministrė Liana Ruokytė-Jonson.

Šių metų Lietuvos kultūros sostinės programa glaudžiai susijusi su Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio tematika. Vasario 16-ąją Marijampolėje bus įžiebta didelė šviesos instaliacija „Šviesos bokštai“, skirta Lietuvos 100-mečiui. Pagrindinis programos „Laikas keičiasi ir keičia“ tikslas – atskleisti laiko neišdildančius miesto istorijos puslapius, kultūrinių tradicijų pokyčius ir kultūrų įvairovę, padėti pažinti besikeičiančią Marijampolę, Sūduvos kraštą bei jos žmones.

Visus metus vyksianti Marijampolės kultūrinė programa peržengs ne tik Marijampolės, bet ir Lietuvos ribas, įtraukdama į savo renginių programą ir žymius užsienio lietuvius. Vienas iš „Laikas keičiasi ir keičia“ programos ambasadorių – jau daugiau nei ketvirtį amžiaus Niujorke gyvenantis žymus lietuvių menininkas Ray Bartkus, kuris kelias vasaras iš eilės Marijampolėje su menininkais iš įvairių šalių surengė įspūdingus dailės simpoziumus, kurių metu menininkų darbai papuošė viešąsias miesto erdves. Renginiuose taip pat dalyvaus ir užsienyje gyvenantys marijampoliečiai.

Vasarą istoriniame Marijampolės cukraus fabriko pastate vyks Violetos Urmanos ir dirigento Modesto Pitrenio vadovaujamo Lietuvos nacionalinio simfoninio orkestro koncertas, ten pat vyks menininko R. Bartkaus naujausių kūrinių paroda. Seniausias Lietuvoje, dar 1931 metais pradėjęs veikti cukraus fabrikas taip pat turi ką pasiūlyti visiems lankytojams – čia gali apsilankyti kiekvienas norintis ir susipažinti su tradiciniu sūduviu verslu – cukraus gamyba. Tai leidžia išskirtiniai ir vieninteliai Lietuvoje turizmo maršrutai „Saldžiamiestis“ bei „Runkeluko kelionė“, kurie leidžia pabuvoti senoviniuose, šimtamete patirtimi alsuojančiuose istorinio kultūrinio paveldo pastatuose bei išgirsti turtingą šio krašto istoriją. Šių dienų fabrikas yra ypač modernus, tačiau iki šiol jau daug dešimtmečių kartojamas tas pats ritualas – žmogus su degančiu fakelu lėtai pakyla prie didžiulės krosnies angos, po kurio laiko tas fakelas pra-

dingsta krosnyje, kurioje siautėja ugnis. Kai iš kamino pradeda virsti tiršti dūmai, miestas sužino, kad prasidėdą naujas cukraus gamybos sezonas.

Dabar didžiajame fabriko angare sukrauta tūkstančiai pagaminto cukraus maišų, tačiau per kelis mėnesius jie bus realizuoti ir atsilaisvinusioje didžiulėje erdvėje jau birželį suskambės vienos garsiausių pasaulyje operos primadonų, Marijampolėje gimusios V. Urmanos balsas. Šis koncertas ilgai buvo derinimas, nes atlikėjos grafikas suplanuotas toli į priekį, bet gimtajam miestui istoriniais metais ji tiesiog negalėjo neatiduoti duoklės.

Dar praėjusių metų pabaigoje Marijampolės Beatricės Kleizaitės-Vasaris menų galerijoje surengtas parodos „Nuo realizmo iki objekto. Pasaulio lietuvių menas Lietuvos išeivijos dailės fondo kolekcijoje“ atidarymas. Šia paroda pažymėta Lietuvos kultūros sostinės renginių pradžia ir Lietuvos išeivijos dailės fondo Vilniuje penkerių metų sukaktis.

Parodoje pristatomi Lietuvos išeivijos menininkai ir jų darbai nuo 1942 m. iki šių dienų. Parodos kuratorė dr. Rasa Andriušytė-Žukienė parodai atrinko Česlovo Janušo, Elenos Urbaitytės-Urbaitis, Adolfo Valeškos, Viktoro Vizgirdos, Viktoro Petravičiaus, Prano Gailiaus, Kęstučio Zapkaus, Kazimiero Žoromskio tapybos kūrinius, Algimanto Kezio, Kazio Daugėlos fotografijas ir šiuolaikinių menininkų Ray Bartkaus, Stasio Eidrigevičiaus, Rūtos Jusionytės, Žilvino Kempino darbus.

Parodoje pateikiamas platus lietuvių menininkų kūrybos spektras nuo realizmo iki abstrakcijos ir šiuolaikinės dailės objektų. Pasak parodos kuratorės dr. R. Andriušytės-Žukienės, ši paroda – tai plati ir kontrastinga XX–XXI a. lietuvių meno panorama, atspindinti lietuvių menininkų pasiekimus. Iš gausios ir turtingos Lietuvos išeivijos dailės fondo kolekcijos atrinkti kūriniai yra aukšto meninio lygio artefaktai, eksponuoti įvairiose pasaulio galerijose ir muziejuose. Šioje parodoje jie pristatomi ne vien kaip meninės vertybės, bet ir kaip savojo laiko, tapatumo paieškų, sudėtingų tautos gyvenimo momentų liudytojai.

Ši paroda čia bus eksponuojama iki kovo mėnesio, o tada ją pakeis kita įspūdinga paroda, atkeliavusi iš Jungtinių Amerikos Valstijų Čikagos Čiurlionio galerijos, pavadinta „Gutauskas, Elskus, Kezys“. Ši paroda pernai lapkričio mėnesį buvo atidaryta Čiurlionio galerijoje ir buvo skirta Jaunimo centro 60-mečiui, o jos kuratorius – žinomas dailininkas dr. Audrius Plioplys. Šviesaus atminimo kun. Vaclovas Gutauskas daug metų rūpinosi Jaunimo centro finansiniais reikalais, rinko lėšas jo statybai ir išlaikymui. Albinas Elskus – pasaulinio garso dailininkas, vitražų meistras, o kraštiečiai fotografas Algimantas Kezys, kurio 90-osios gimimo metinės bus minimos šiemet, jau gerai pažįstamas Sūduvos krašte.

Šiais metais Marijampolėje vyks įvairios meno projekcijos, parodos, meno festivaliai ir avangardiniai performansai, dainuojamosios poezijos festivaliai bei kiti renginiai. Su jais galima susipažinti svetainėje www.susitikime2018.lt. Marijampolės kaip šalies kultūros sostinės projekto įgyvendinimui skirta per 58 tūkstančius eurų, nemaža dalimi prisidės ir pati savivaldybė, verslininkai. Kitais metais Lietuvos kultūros sostine bus Rokiškis. □

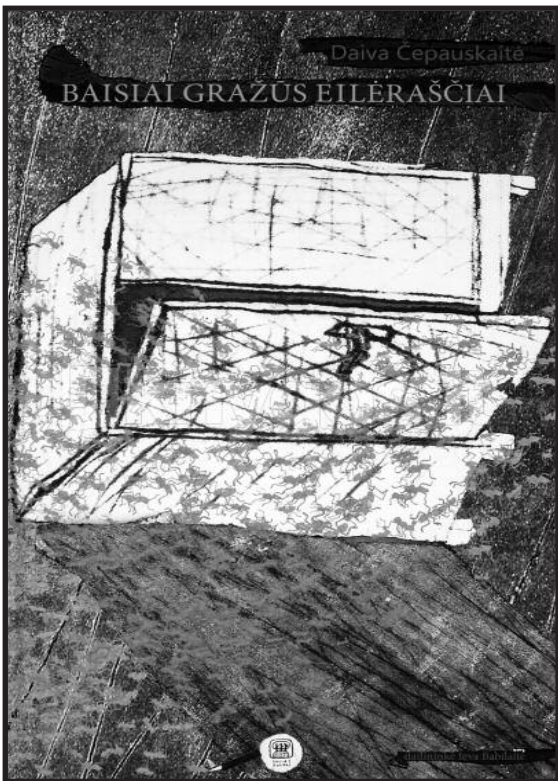

Renginius pradėjo išeivijos meno paroda B. Kleizaitės-Vasaris galerijoje

NAUJOS KNYGOS

Ir baisu, ir gražu, ir juokinga

Renata Šerelytė

Daiva Čepauskaitė. „Baisiai gražūs eilėraščiai“. – K.: „Žalias kalnas“, 2017.

Turbūt visa kūryba vaikams prasideda nuo suvokimo, kad tai, ką papasakosi, turi būti gražu ir baisu. Kai ne tik „auksinė skruzdėlė“ pakutena širdelę, bet ir, tarkim, pilvą susuka. Ką jau kalbėti apie šiurpius pagaugus, einančius nugara!.. Galbūt tai ir yra kūrybos prasmė – kelti savotišką šiurpą, baugulį, gal ir nepasitenkinimą. Ji nesusijusi su žinojimu, patirtimi ir šių dviejų praktikų išugdytais skaitymo malonumais, veikiau su kažin kuo užmirštu, bet nepamirštamu ir egzistuojančiu šalia mūsų nepriklausomai nuo literatūrinės pažangos. (Pastarąją galima traktuoti maždaug taip pat, kaip mokslo pažangą, kuri niekada nestovi vietoje, eina priekini septynmyliais žingsniais nežiūrėdama, ką sumindė.)

Tas užmirštas archajiškas dalykas glaudžiai susijęs su kalba – žodžio spalva, intonacija, kirčiu, priegaide, melodija, disonansu, sakinio ritmika. Kitaip tariant, su poezija, pagimdžiusia visus žanrus ir galbūt netgi pačią kalbą. Todėl nenuostabu, kad subtilią poetinę klausą turinti ir liūdnam ironiškam egzistencializmui atstovaujanti Daiva Čepauskaitė savo eilėraščius suskirstė į gražius ir baisesius (trečiąją skyrių „Virtuvės poezija“ galima suvokti kaip tarpinę būseną; man jis labiau susijęs su baisiais, o ne su gražiais eilėraščiais, ko vertas vien „Kulinarinis tvanas“). Žinoma, galima ginčytis, kam toji skirtis išvis reikalinga, kai pavadinimas liudija dviejų priešybių jungtį. Galbūt ji skirta suaugusiam skaitytojui, mėgstančiam žinoti, kas yra kas.

„Gražūs eilėraščiai“ – gausiausias skyrius, į kurį sutilpo tradicinės tematikos (apie rūką, mamą, lietų, draugą, žiemą ir kt.) eilėraščiai. Tekstai lyg ir niekuo nestebinantys, tvarkingi, maloniai melodingi. Gal ne veltui autorė pati siūlo šį skyrių praleisti; bet... to niekaip nepavyksta padaryti, nes pats pirmasis eilėraštis „Auksinė skruzdėlė“ yra savotiškas *ars poetica*, aiškiai ir nedviprasmiškai liudijantis, kodėl materialinės naudos neduodančius, neapčiuopiamus ir gyvybiškai nebūtinus eilėraščius reikia skaityti. Tai paaiškina šios puikios eilutės: „...bet kartą aš eilėraščių skačiau, / už lango lijo, taip lengvai ir smulkiai, / ir tapo viduje kažkaip keisčiau...“ („Auksinė skruzdėlė“, p. 5). Juk iš tiesų poezija visų pirma yra keistas dalykas: kai tik pradedi ją normalizuoti, išvaduoji iš tos keistumo būsenos, pritaikai kieno nors skoniui ir supratimui, imiesi madingos temos ir formos, ji tiesiog išnyksta. Nenuostabu, kad ir auksinė skruzdėlė čia

visai neprimena gamtiškosios skruzdėlės – tai kito pasaulio kūrinys, keistas ir nepasiduodantis preparavimui.

Labai smagu, kad ir šio skyriaus eilėraščiai ne visai atitinka *gražaus* eilėraščio kanoną – žiūrėk, ima iš išlenda kokia *negraži* eilutė („trumpėja diena, o snarglys / panosėj mano vis ilgėja...“, „Sodininko daina“, p. 16); „rūkas tyliai sau ražos, / kar-tais pirsteli švelniai“, „Mėlynas rūkas“, p. 6). Minkštas, netgi glotnus rimavimas – nėra nei atsitiktinio, nei nuspėjamo, nei pretenzingo rimas. Ir jeigu kur nors kyšteli koks disonansas, jis atrodo esąs savo vietoje, nes poezijoje, tegu ir gražius eilėraščius kuriant, reikia šiek tiek pajūlauti, parodyti taisyklėms nosį.

D. Čepauskaitės eilėraščių gražumas neigrysta, nes nėra nusaldintas, veikiau liūdnokas, švelniai ironiškas. Galbūt tą subtilią ironiją pajus ne kiekvienas jaunas skaitytojas, tačiau poezijai ji būtina, ypač kai subtiliosios humoro rūšys it kokie Raudonosios knygos gyvūnai sparčiai nyksta iš mūsų gyvenimo, kartu išsinešdamos ir teksto formos suvokimą – kūrinio scenarijų, atomazgą, kulminaciją, antrąjį planą, potekstę. Tai tinka ir eilėraščiui.

Įdomus D. Čepauskaitės eilėraščių pasakotojas. Kadangi autorė – dramaturgė, eilėraščiuose tarsi nėra pasakotojo, kuris būtų paties autoriaus ego. Bandoma pažvelgti iš skirtingų pusių, kelių veikėjų akimis: berniuko, sodininko, paukščio, abstraktaus pasakotojo. Bene įdomiausias yra berniukas, kurio akimis smalsiai žvelgiama į aplinką („violetinėm blakstienom / klapsi gėlės vazone,“ „Rytas, kai labai norisi miego,“ p. 18; „sniego pievagrybiai sniego pievelėj“, „Trumpai apie sniegą“, p. 21), liūdima ir graužiamasi, keliami egzistenciniai ir labai paprasti klausimai. Pavyzdžiui, kaip elgtis su žiema, kuri panaši į vargšę kosinčią senutę („kas į vidų senutę įleistų? / Kas nuo kosulio duotų jai vaistų?“, „Senutėlė žiema“, p. 23). Nors atsargumas nugali ir žiema į vidų neįleidžiama, paperka gražus, empatiškas ir kiek liūdnokas žiemos personifikavimas.

Prie pačių gražiausių rinkinio eilėraščių priskirčiau „Apie meilę“: svarstant, kas yra meilė, ne teigiama ar iliustruojama įkyrėjusiais truizmais, bet klausinama. Paprastai, juokingai, su aksomine graudulio gija. „Ar mylėsi mane, jeigu būsiu bjaurus / ir liežuvį parodysiu dėdei? / Jei rūkysiu pietuką ir pūsiu garus? / Grindimis garsiai stumdysiu kėdę?“ (p. 28)

Baisių eilėraščių nėra tiek daug, kiek norėtųsi, – gal autorė nenorėjo gąsdinti jaunųjų skaitytojų tėvų. Įdomu būtų paanalizuoti, ko iš tiesų bijo vaikai ir ko – suaugusieji, kokios baimės – tikros, archetipinės, o kokios – sukurtos, suformuotos dažniausiai medijų ir popkultūros. Galima būtų teigti, kad sukurtomis šiuolaikinėmis baimėmis žmogus dažnai užmaskuoja pačias giliausias ir baisiausias, kurių neįmanoma išverti be tikėjimo, be metafizikos. Tokia archetipinė yra nebūties baimė: ne tiek pačios mirties, kiek visiško išnykimo, verčianti atsigręžti, kartais ir labai nenorom, į gyvenimo prasmės klausimus. Net ir poezijoje vaikams. Ir nebūtinai baisyuose eilėraščiuose. Pavyzdžiui, net minėtame eilėraštyje „Apie meilę“: „Jeigu bus apsiniaukęs ir pilkas dangus, / ar mane tu vis viena mylėsi?“ (p. 28) Juk čia kalbama ne apie orą, o apie visus baisumus, kurie laukia vaikų, įžengiančių į suaugusiųjų pasaulį, – smurtą, abejingumą, panieką gyvybei, veidmainystę, godumą ir tuštybę.

Gal ir gerai, kad autorė, pasirinkdama temas, yra atsargi. Žinoma, įpareigoja ir klasikinio eilėraščio žanras – niekur taip gražiai nesuskamba klasikiniai rimai, kaip šiurpiose eilutėse. Eilėraščių vyksmo vieta konkreti, apibrėžta, apimanti nedidelę erdvę: spintoje, po lova, žiūrint pro langą į sodą, kuriame siaučia audra – „šmėklos daugiarankės“ („Audra“, p. 31). Archetipinė tamsa, įkūnijanti išnykimo šiurpą, įgauna šiuolaikišką siaubo filmų klišių: „Jos plaukai lyg sulipę sliekai, / lūpos juodos ir sausos lyg plutos“, „Tamsa“, p. 35). Kita vertus, kuo ne ant-

ikos Medūza Gorgonė, kuriai negalima žiūrėti į akis.

Voras – kita populiari siaubo filmų klišė, susijusi su nesąmoninga *kito*, *kitokio* baime, kurią kino verslas ne tik kursto, skatina, bet ir sąmoningai išdidina. Kaipgi autorei, turinčiai puikų humoro jausmą, tuo nepasinaudoti. Jos vaizduojamas voras panašus į veiksmo filmų *kilerį*, kurio aukos – vaikas ir jo išmanusis telefonas („Štai jis eina, eina, nesustoja, / viena koja išspiria duris, / Naują telefoną kita koja / Jis sutraiško. Tikras kraugerys“, „Voras“, p. 35).

Dar vienas archetipinis siaubo objektas – vieta po lova. Kodėl po lova, o ne virtuvės spintelėje ar šaldytuve, kuriame nuolat genda apšvietimo lemputė, sunku pasakyti. Turbūt dėl to, kad žmogus, eidamas miegoti, nenujaučia, kokie košmarai jo tyko: aiški aliuzija į nesuprantamą sapno pasaulį, kuriame neveikia kasdienė logika. Taigi ir D. Čepauskaitės eilėraščio „Po lova“ subjektas – amorfiškas, tamsus, sapniškas. Netgi aiškiai išreikštas jo žmogėdriškumas yra keistas ir šiurpus, nes kam gi sapno būtybei kišt į puodą vaiką ir paskui palikti ant lovos jo „virtus pieninius dantis“?... (p. 39)

Man šie eilėraščiai labiau gražūs nei baisūs galbūt todėl, kad nenutrūkstamai susiję su, tarkim, eilėraščiu „Apie meilę“, kuris byloja, jog visas šias mažasias nebūties formas galima išverti, kai šalia yra mylimas ir mylintis žmogus. Visai kaip Tuve's Janson knygoje „Kometa artėja“: pasauliui gresia katastrofa, o muminukas dėl to nesijaudina – greičiau bėkim namo, mama ką nors sugalvos.

Trečiasis skyrius „Virtuvės poezija“ labai žavus, gaila, kad trumputis, bet, tiesą pasakius, teksto ekspresionizmas tai atperka. Eilėraščio vieta – virtuvė – tokia gyva, gaivališka ir tikra, kad prieš ją nublinksta visi gyvenimo būdo interjerai, skirti ne gyventi, o demonstruoti visokius iki gyvo kaulo įgriusius sveikos ir madingos mitybos eksperimentus. D. Čepauskaitės virtuvėje gyvi net daiktai. Jie man primena Hanso Christiano Anderseno pasakas, kuriose imbrikas, tabokinė ir kojų suolelis pasakoja vienas kitam visokiausias istorijas, kupinas ir baisių, ir keistų nutikimų, ir nebeaišku, kur riba tarp gyvo ir negyvo, tarp daikto ir žmogaus.

„Virtuvės poezijoje“ nemaža teatrališkumo, kuris gal būtų nuobodus, jeigu ne autorės poetinė klausą ir humoro jausmas. Jeigu kyla kulinarinis tvanas, tai ne dėl to, kad kažkas pamiršo užsukti virtuvės čiaupą. Drama užsimezga lupant svogūną, o kai verkia ne tik lupikas, bet ir visi kiti, net šaldytuvas, grikliai ir spagečiai, tikrai gali tikėtis stichinės nelaimės. Šis žavus eilėraštis išsiskiria ne tik vykusia hiperbole (tvanas kyla nuo ašarų), bet ir švelniai parodijuojamo herojinio epo elementais („Vien tik burokas, vyrukas drąsus, / Pakvietė gelbėtis brolius visus“, „Kulinarinis tvanas“, p. 42). Švelnios parodijos nusipelno ir melodramiška ope-retė – blynelis įsimyli keptuvę („o, leisk su tavim dar pabūti, / kol perdurs man širdį šakutė“, „Arija iš operos „Kulinarija“, p. 45).

O šauniausia, kad virtuvės poezija, nors to iš jos nesitiki, turi labai pozityvią *moralitę*: „...nes gyventi virtuvėje sveika!“ („Naktis virtuvėje“, p. 41)

Pabaigoje – apie levos Babilaitės iliustracijas. Nesiginčysiu su manančiais, kad jos nevaikiškos. Be to, baugu man, diletantei, vertinti dailininkės darbą. Tiesiog pasakysiu, kad iliustracijos – nesaldžios ir ne infantilios. Ne iliustratyvios, o mediatyvos. Man patinka viršelės, kur auksinės skruzdėlės lyg koks lietaus šuoras pereina į rudens lapų rusvumą ir pilkai violetines sambrėškio spalvas, taip pat patinka puslapiai, kur skrenda ir plevėsuoja lyg iš sukarpytų popieriaus skiautelių sukurti veikėjai ir daiktai, proporcijomis primenantys vaikiškus piešinius, tačiau visai ne buitiški, o keisti, tuo pat metu lyg baisesius, lyg gražius, lyg juokingi...

Lyg slėptų už savo pavidalo kitas dimensijas, kitas proporcijas. Visai kaip D. Čepauskaitės poezijoje.

Literatūra ir menas, 2018.01.16

Marius Katiliškis

Atkelta iš 3 psl.

Iš Algirdo Tito Antanaičio prisiminimų apie M. Katiliškį, užfiksuotų laiške V. Kazilionytei: „Su žmona Aukse (ji buvo Mariaus sesers dukra. Red.) susipažinau per Marių. Su Marium susipažinau per Aloyzą Baroną. Kartu su Marium dirbom pianinų fabrike, dar Antanas Škėma. Vienu metu net drauge su Marium dirbom prie vienos mašinos, kuriai aptarnauti reikėjo dviejų žmonių. Abu mintinai mokėjom daug eilėraščių ir juos viens kitam deklamuodavom. Marius ilgais gabalais galėjo mintinai skaityti Kazio Binkio eiliuotus feljetonus, Alijošiaus slapyparde spausdintus „Mūsų rytojaus“ atkarpose. Su artistiškom intonacijom ir vaidyba deklamuodavo „Tamošių Bekepuri“, „Sparnuotą Matą“ ar „Kriaučiuką Motiejų“. Smulkiai pasipasakodavom savo mėgstamiausių romanų turinius. Jis buvo skaitęs visus geresnius užsienio rašytojų vertimus, nes, matyt, Pasvalyje bibliotekoje pakako laiko juos perskaityti“ (1999 m. rugpjūtis). Beje, A. T. Antanaitis prie laiško pridėjo niekur nespausdinto M. Katiliškio apsakymo „Dantistai“ mašinraštį, kurį perdavė į Pasvalį atsiųsti Z. Katiliškienė.

Užrašų knygutė iš DP lagerių

Brangus Pasvalio viešosios bibliotekos eksponatas – Albino Vaitkaus užrašų knygutė su kalendoriumi, išleista UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) lietuviškai, kuria rašytojas naudojosi iki 1954 m. Europoje ir vėliau – Amerikoje: „Šaltas, ūkanotas rytas. Stotelė maža, aplink žali kalnai. Debesys taip žemai nusileidė, kad skandina kalnų viršūnes, tartum grasindami užlieti nepažįstamą, gražų kraštą, kuriame ieškau... Bet ko gi aš ieškau? Yra likusi šalis, yra likusios mintys ir jau dinę išgyvenimai. Ir čia matau suplėšytas skiautes anų palaimingų dienų, plevenančių pavėjui. Aš meldžiu ramybės, vien ramybės... 1946-05-06, Varwole (?)“.

...Aš labai spyriau si prieš šitą iškylą. Mane įkalbinėjo ir atvažiavęs čia tikrai apsidžiaugiau. Kad čia gražu, saulės, oro, miško, vandens ir paukščių lyg gėlės. Po miesto, po fabrikų – tai tikras atsigavimas. Ir žmonių įdomių čia sutikau, kurie man neleido tas dienas išgyventi vienvietėje. Orland Park, 29-07-50

...Aš taip nekenčiau miesto ir ilgiuosi gamtos...”

M. Katiliškio atminimo kambario Pasvalio viešojoje bibliotekoje svarbiausias eksponatas – rašytojo rašomasis stalas su asmeniniais daiktais iš jo namų Lemonte, JAV

Kad Pasvalyje rašytojas M. Katiliškis yra mylimas, gali kalbėti faktas, jog minėtoji miniatiūrinė užrašų knygutė, cheminių pieštuku primarginta smulkia – „biserine“ Mariaus rašy sena ir sunkiai įskaitoma, Vitalijos Kazilionytės yra iššifruota. Kilo mintis – o ar negalėtų to dar niekur neskelbto intymaus teksto atspausdinti „Draugas“, – garsiai pagalvojau girdint bibliotekininkams. Deja, sako, asmens duomenų apsauga....

Laiškų nostalgija

Laiške sūnėnui Vytautui rašytojas prisiminė tėviškę, savo su tėvuku „visų džiaugsmui“ sodintą vinkšną: „Mano puikusias, didysis medis, mano šimtus kartų apdainuotas ir aprašytas. Ne vienas pjūklo dantis ištrupės, kai kolchozininkų brigadierius sumanys jį nukirsti“.

Iš laiško rašytojui į Lietuvą Kaziui Sajai 1969 m.: „Mielas jaunas bičiuli Kazy, ką tik apturėjau Sveiko knygą su maloniu įrašu ir linkėjimais. Net graudu pasidarė, kad besama sviete žmonių, kurie tave dar prisimena. Džiaugiamės Tavo sėkme Tėvynėje, na ir kaip nesidžiaugsi? Apie mamutus (K. Sajos pjesė „Mamutų medžioklė“. Red.) mes jau nemažai girdėjome, ir, matyt, ne be reikalo. Nežinau, ar Tu gavai mano nostalgiską laišką, iššauktą Paties apie gaudžiai nusekusį Lėvenį? Lėvuo ir Mūša jau seniai, dar mano atminime tik polaidžio metu bebuvu upėmis, šiaip jau meldais prižėlusios vagos. Keletą kartų sena irklinė valtimi ir vieną kartą baidare esu nusiyręs iki Balsių malūno. Irdamasis pro Skėrius, visiškai nekvaršinau galvos, kad pakrantėmis belakstas vaikiūkštis, kurs galbūt mane palydėjo savotišku šūksniu, bus Kazys Saja. Buvo laikas, kai ketinau įsikurti prie Lėvens, ir būtent Levaniškyje, kur Balsių žabinės užtvankos sukeltas vanduo skalavo seno dvaro pasodą. Ten toks mažas upeilis, vadinamas Žasėla, krito į Lėvenį. Vai, kokie tai seni laikai. Man tai buvo viena iš pačių gražiausių vietų Biržų apskrityje”...

M. Katiliškio archyvo turinys

Mariaus Katiliškio archyvas Pasvalio viešojoje bibliotekoje nėra ypač platus, daktarinei disertacijai parengti gal būtų ir per mažas, bet kursiniam studento darbui medžiagos pakaktų. Kol kas ja naudojasi vietos literatai, kurie rengiasi tradiciniams Mariaus Katiliškio skaitymams. Įdomu buvo archyve pamatyti ir unikalų leidinį iš rašytojo N. Katiliškio bibliotekos – Vytauto Mačernio Romoje išleistą eilėraščių rinkinį „Vizijos“, MCMXLVII. ...Lapelį su paties ranka nusirašytu poeto Kazio Borutos eilėraščiu. ...Yra keletas piešinių, – žinome, kad Kati-

liškis mėgo piešti, – autoportretas ir, bandant prisiminti Pasvalį bei jo apylinkes, ranka nubraižytas žemėlapis – Mūša, Svalia, Lėvuo, Kalno gatvė, kur gyveno... Buvo nusibraižęs ir ankstesnės vietovės – Saldutiškio, Utenos r., kur taip pat trumpai dirbo bibliotekininku, planą. ...Skaitytojas Vytautas Nistelis iš Ažuolpamūšio archyvui yra padovanojęs savo jaunystės skaitytojo bilietą, 1943 m. išduotą tuometinio bibliotekos vedėjo M. Vaitkaus su jo parašu. ...Yra išlikęs Pasvalio bibliotekos perėmimo 1941-11-12, dalyvaujant savivaldybės atstovui ir mokytojai Elizabetai Avižonytei, būsimai rašytojo žmonai, aktas, liudijantis A. M. Vaitkaus darbinės veiklos pradžią. ...Rašytojo laišakai bičiulei, archeologei Marijai Gimbutienei, nebaigtų kūrinių (novelių, pasakų) rankraščiai. Tarp sumanymų – ir neįgyvendinto romano „Akmenskaldys“ fragmentas. ...Rašytojo knyga „Užu-

vėja” su dail. Vytauto Kazimiero Jonyno, kurio dailės mokyklą A. M. Vaitkus lankė Vokietijoje, įrašu, darytu viešint Lietuvoje ir lankant jo gimtas vietas 1990 m.: „Mielas Marijau, Tave aplančiau ir vaikščiojau Tavo jaunystės takais, širdimi išgyvendamas mudviejų praleistus vakarus ir išgyventą širdgėlą be šių tėviškės laukų”.

Albino Mariaus Vaitkaus-Mariaus Katiliškio archyvas Pasvalio viešojoje bibliotekoje – ne vienintelis saugo išeivijoje gyvenusių ir kūrusių to krašto žmonių atminimą. Smalsu būtų pavarstyti ir diplomato Stasio Bačkio, poeto Bernardo Brazdžionio ir kt. asmeninių archyvų aplankus. □

Autorė nuoširdžiai dėkoja Pasvalio viešosios M. Katiliškio bibliotekos kolektyvui už sudarytas sąlygas susipažinti su rašytojo Mariaus Katiliškio atminimą saugančia medžiaga.

Gedimino laiškas

Atkelta iš 5 psl.

Laiške siekiama dviejų tikslų: parodyti pasikeitusią lietuvių pažiūrą į katalikybę ir padrašinti katalikus vykti į Gedimino valstybę, kur jau įsikūrusi Bažnyčia. Rašydamas laiškus popiežiui Jonui XXII ir Šiaurės rytų Europos katalikams kolonistams, Gediminas siūlė užtikrintą taikų gyvenimą, dosnias imigravimo teises ir galimybę išpažinti katalikybę Lietuvoje, t. y. atsivėrimą Vakarų pasauliui. Kartu buvo atkreiptas dėmesys, kad Gediminas ne beatodairiškai kvietė svetimąliu atvykti į Lietuvą, bet nustatė ir tam tikras ribas. Jis „kvietė atvykti vyskupus, kunigus, bet kurio šventimo dvasininkus, kurių tik gyvenimas nėra ydingas” ir ragino laikytis „mūsų nustatytų taisyklių”.

Pokalbio dalyviai taip pat aptarė Gedimino vaizdavimą literatūroje ir tai, kaip į kunigaikščio laišką galėtų atsiliiepti šiuolaikinis jaunimas.

Parodos sumanytojas ir organizatorius – Vytautas Balčiūnas, parodos kuratorius – Remigijus Černius.

Ši paroda – pirmoji iš 2018–2022 metų įgyvendinamų tarptautinių parodų ciklo „Vilniaus miesto istorijos svarbiausieji ženklai”, skirtų pasirengti Vilniaus 700 metų jubiliejui. Numatoma kasmet Vilniaus paveikslų galerijoje per Vilniaus miesto gimtadienio sausio 25-osios šventę pristatyti išskirtinės svarbos kultūros vertybę iš Europos šalių institucijų fondų, aktualią Lietuvos ir Vilniaus istorijai.

Parengė G. M.

Kultūros kronika

Sausio 24 d. Lietuvos kultūros centre Varšuvoje vyko susitikimas su vienu žymiausių šiuolaikinių lietuvių ir lenkų dailininkų, grafiku, plakatų autoriumi, poetu, režisieriumi Stasiu Eidrigevičiumi. Susitikimo metu pristatytos tiek paties Stasio rašytos, tiek ir jo iliustruotos knygos: Stasio piešiniais ir fotografijomis iliustruota bei medžiagos iš autoriaus asmeninio archyvo kupina knyga „Giedanti gaidžio galva“, Stasio Eidrigevičiaus iliustruota lenkų poeto Tadeuszo Różewicziaus eilėraščių rinktinė „Vanduo puodelyje“, žinomo lenkų rašytojo, vertėjo ir scenarijų autoriaus Zbigniewo Batkos parašyta ir Stasio iliustruota knyga „Atgalios arba lemtingos nederamų knygų skaitymo pasekmės“, už kurią 1986 m. Barselonoje dailininkas buvo apdovanotas Premio Catalunya, serijoje „Visa Lietuva skaito vaikams“ išleista ir Stasio iliustruota knyga „Berniukas ir jo mylinti širdis“ bei „Kultūros barų“ išleista knyga „41 Ilganosio nuotykis“, kurioje gausu Stasio Eidrigevičiaus sukurtų vaizdų ir tekstų.